

JADIDLARNING MILLIY UYG‘ONISHDAGI TUTGAN O‘RNI

Valisher Abirov

Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti dotsenti

Qahramonova Zarina

TDSHU, Xorijiy til va adabiyoti fakulteti 1-bosqich talabasi

*“Millatni saodatga eltuvchi yo‘l —
ilm va ma‘rifat yo‘lidir.”
(Mahmudxo‘ja Behbudiy)*

Jadidlarning milliy uyg‘onishdagi tutgan o‘rni Turkiston tarixida alohida ahamiyatga ega. XX asr boshlarida yuzaga kelgan jadidchilik harakati o‘zbek xalqining siyosiy, madaniy va ijtimoiy hayotidagi eng muhim islohotlar jarayonini boshlab bergan edi. “Jadid” so‘zi arabcha bo‘lib, “yangi”, “yangilik tarafdori”, “islohotchi” degan ma’nolarni anglatadi. Jadidlar o‘zlarini eski, samarasiz ta’lim va tashkiliy tizimlarga qarshi turgan, jamiyatni yangilashga intilgan ziyolilar deb bilganlar. Ular millatni zamonaviy bilimlar bilan qurollantirish, uyg‘otish va taraqqiyot sari yetaklashni asosiy maqsad qilib oldilar.

Jadidchilik harakati shakllanishiga o‘sha davrning murakkab siyosiy va ijtimoiy sharoiti katta ta’sir ko‘rsatdi. Turkiston Rossiya imperiyasi tarkibida bo‘lgan bir paytda xalq savodsizlik, iqtisodiy qoloqlik va eskicha qarashlar girdobida edi. Jadidlar ana shu holatdan chiqishning yagona yo‘li ilm, ma‘rifat va zamonaviy tafakkur ekanini ta’kidlab, islohot g‘oyalarini ilgari surdilar.

Jadidlar faoliyatining eng muhim yo‘nalishi ta’lim tizimini isloh qilish bo‘ldi. Ular eski uslubdagi maktablar o‘rniga yangi usul maktablarini tashkil etdilar. Bu maktablarda sinf tizimi joriy qilinib, o‘qish, yozish va hisobga qo‘shimcha tarzda tarix, geografiya, tabiatshunoslik kabi dunyoviy fanlar o‘qitila boshlandi. Mahmudxo‘ja Behbudiy, Abdulla Avloniy, Fitrat kabi jadidlar yangi darsliklar yaratdilar, o‘qituvchilarni tayyorlash bo‘yicha tashabbuslar ko‘rsatdilar. Bu islohotlar o‘zbek xalqini zamonaviy ta’lim bilan tanishtirdi va ilmiy tafakkurning shakllanishiga katta hissa qo‘shdi.

Matbuot jadidlar uchun jamiyatni uyg‘otishning eng kuchli vositalaridan biri bo‘ldi. Ular “Oyna”, “Sadoi Turkiston”, “Shuhrat”, “Taraqqiy”, “Hurriyat” kabi gazetalar va jurnallar orqali xalqni dunyo voqealaridan, jamiyatdagi o‘zgarishlardan xabardor qildilar. Matbuot orqali savodsizlik tanqid qilindi, ayollar huquqi, ma‘rifat, milliy birlik, taraqqiyot g‘oyalari targ‘ib qilindi. Bu nashrlar Turkistonda jamoatchilik fikrining shakllanishiga katta ta’sir ko‘rsatdi.

Jadidlar adabiyot, teatr va san'at orqali ham milliy uyg'onishga xizmat qildilar. Behbudiy, Hamza, Fitrat kabi ziyolilar sahna asarlari yozib, jamiyatdagi ijtimoiy muammolarni ko'tardilar. "Padarkush", "Baxtsiz kuyov", "Boy ila xizmatkor" kabi dramalar orqali xalq savodsizlik, nodonlik, eski urf-odatlar oqibatida yuzaga kelgan muammolar haqida o'ylantirildi. Teatr san'ati orqali odamlar ongiga milliy o'zlik, vatanparvarlik, ma'rifat g'oyalari singdirildi.

Jadidlarning siyosiy va ijtimoiy g'oyalari ham nihoyatda keng qamrovli edi. Ular iqtisodiy mustaqillik, mahalliy boshqaruvni isloh qilish, ayollarni o'qitish, jamiyatda faollikni oshirish, xalqning siyosiy ongini yuksaltirish kabi masalalar haqida o'z takliflarini ilgari surdilar. Ularning fikricha, taraqqiyotga faqat bilim, birlik va yangilik orqali erishish mumkin edi.

Umuman olganda, jadidlarning milliy uyg'onishdagi o'rni beqiyosdir. Ular o'z faoliyati orqali xalqni ilm-ma'rifatga chorlab, zamonaviy dunyoqarashni shakllantirdilar, milliy matbuotni yaratdilar, siyosiy islohotlar g'oyalarini ilgari surdilar. Eng muhimi, ular milliy mustaqillik g'oyasining shakllanishiga asos bo'lib xizmat qildilar. Jadidlar harakati bugungi kunda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan ma'naviy meros bo'lib, yoshlarni bilimli, vatanparvar va ongli bo'lishga undab kelmoqda.